

דמא דמאן סומק טפי?

סדר קדימויות להקצאת משאבי החייאה

הרב אורי סדן

הרב היישוב נוב

ראשי פרקים

- א. מבוא
- ב. סדרי עדיפויות לטיפול בחולים
- ג. חיי עולם וחיי שעה
- ד. מחלוקת בן פטורא ורבי עקיבא
- ה. חיי יחיד וחיי רבים
- ו. גיל החולה כפרמטר לקביעת סדרי עדיפויות לטיפול
- ז. יכולת עבודה כפרמטר לקביעת סדרי עדיפויות לטיפול
- ח. מסקנות למעשה

א. מבוא

בחודשים האחרונים, מאז התגלה נגיף הקורונה, עובר העולם כולו טלטלה בריאותית, חברתית, כלכלית, תרבותית ומוסרית. מדינות רבות נדרשו לקבל החלטות כואבות הנוגעות לחיים ומוות, אשר בימים כתיקונם נמצאות מאחורי הקלעים. כסף מול חיי אדם, איכות חיים מול תוחלת חיים, לאומיות ואוניברסליות, דילמות אלו ואחרות מרחפות כל העת מעל מקבלי ההחלטות.

במסגרת זו, מדינות מסוימות נאלצו להתמודד עם דילמה כאובה עד מאד, כאשר מערכת הבריאות לא הצליחה לתת מענה הולם לכל החולים, ועל הרופאים הוטלה המשימה הכואבת להחליט במי לטפל, ולגזור את חייהם של חולים לשבט או לחסד, לחיים או למוות. ברוך השם, המצב במדינת ישראל, נכון ליום כתיבת שורות אלו,

רחוק ממציאיות זו, יש מספיק מכוונות הנשמה לכל החולים הצריכים אותן,¹ ואנו תפילה כי כך יהיה גם בעתיד.

אולם למקרה שייווצר מחסור, וועדה משותפת למועצה הלאומית לביו-אתיקה, ללשכה לאתיקה של ההסתדרות הרפואית בישראל ולמשרד הבריאות, הוציאה נייר עמדה בעניין זה,² אשר מבוסס בין השאר על עמדת ההלכה, כפי שהציג אותה הרב פרופ' אברהם שטיינברג במסגרת הוועדה (להלן: "נייר העמדה").

נייר העמדה קובע במסקנותיו כי גילו של החולה כשלעצמו לא יהווה פרמטר כאשר בית החולים נדרש לקבוע את מי להנשים ועל מי לוותר. אמנם דעת ועדת המשנה הרפואית, שהייתה שותפה לכתיבתו של נייר העמדה, היא כי הגיל כשלעצמו עשוי להוות גורם מכריע בקביעת סדרי העדיפויות, במקרה בו מדובר בחולים בעלי אותו מצב בריאותי.³

במקביל קובע נוסח נייר העמדה כי יכולתו התפקודית של האדם תהווה שיקול נוסף,⁴ ולעיתים שיקול מכריע בקביעת קדימותו לטיפול. כלומר על פי נייר העמדה

1 אמנם בתחום מכוונות ה-ECMO עשוי להיווצר מחסור במשאבים, מאידך יעילותן טרם הוכחה באופן מלא, ראו: <https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-5710985,00.html>

2 "נייר עמדה: תיעודף חולים קשים בתקופת מגפת הקורונה - ועדה משותפת למועצה הלאומית לביואתיקה, ללשכה לאתיקה של הר"י ולמשרד הבריאות", אתר משרד הבריאות, בכתובת: <https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/bioethic-critical-patients-full.pdf>. נצפה בתאריך 24.04.20.

3 נספח 11 סעיף 6 לנייר העמדה, עמ' 19-20: "העדיפות תינתן לחולה שמתן המשאבים לו יגרום לתועלת המצטברת הגבוהה ביותר מניצול המשאב והצלחת הכי הרבה שנות חיים". הוועדה מדגישה כי הגיל אינו פרמטר קובע יחיד אולם "בגלל שמשמשים בקביעת העדיפות לחולה שמתן המשאבים יגרום לו לתועלת המצטברת הגבוהה ביותר מניצול המשאב לפי הצלחת הכי הרבה שנות חיים, יש יתרון לצעירים".

4 נספח ב לנייר העמדה, עמ' 14-15. נייר העמדה עוסק במתן ניקוד תפקודי המשפיע על קדימותו של האדם בתור לקבלת טיפול מציל חיים. ניקוד גבוה ניתן למי שתפקודו קודם למחלה היה מלא, ואילו ניקוד נמוך ניתן למי שבעל "ניידות חלקית ומסוגל לדאוג לצרכיו אך אינו מסוגל לעבוד". ניקוד תפקודי זה נעשה על פי מדד בינלאומי המשמש למטרות אחרות המבחין בין אדם פעיל לחלוטין, אדם פעיל חלקית המסוגל לעבוד עבודות משרדיות ואדם שאינו מסוגל לעבוד כלל, ראו בכתובת: <https://ecog-acrin.org/resources/ecog-performance-status>. מבירור שערךתי אצל מנסח נייר העמדה עולה כי לא לכך היתה כוונתם. לדבריו יכולתו התפקודית של האדם קודם המחלה נבדקת רק לשם בחינת מידת

לאדם המתפקד באופן עצמאי תינתן עדיפות בטיפול על פני אדם המוגבל בניידות באופן שאינו מסוגל לעבוד. למעשה לא ברור מה קביעת נייר העמדה בנוגע למידת העדיפות של זקנים ונכים. במאמר זה אבקש להצביע על כך שעל פי ההלכה אין הצדקה לתת עדיפות נמוכה לזקנים ונכים.⁵ אציין כי מדובר במאמר מחקרי, ואם חס וחלילה הנושא יהפוך להיות מעשי, יש להביאו להכרעת גדולי הפוסקים.

ב. סדרי עדיפויות לטיפול בחולים

מצב של מחסור במשאבים הנדרשים להצלת חיים מציב בפנינו שתי דילמות: האחת, בה עומדים לפנינו שני חולים בעלי סיכויי החלמה שונים באופן ניכר. במקרים מסוימים ניתן לומר כי חולה אחד חסר סיכויי החלמה (או שסיכויי החלמתו קלושים) והטיפול בו הינו טיפול תומך, אשר יאריך את חייו בשבועות ספורים בלבד (בהלכה מכונה הארכת חיים בשם "חיי שעה"), וחולה אחר הינו חולה שעל פי מצבו הרפואי והרקע הבריאותי שלו ניתן להעריך כי הוא בעל סיכויים משמעותיים להחלמה מלאה, או להצלת חיים (בהלכה: "חיי עולם").

דילמה שניה העומדת לפנינו היא מקרה בו כל החולים ניתנים להצלה ולהחלמה מלאה, אולם משך הטיפול בכל אחד מהם שונה. במקרה זה הדילמה של מערכת הבריאות תהיה האם יש להעדיף חולים שמשך הטיפול בהם קצר, מתוך הנחה שהעדפה זו תאפשר להציל יותר חולים בעזרת מספר מכונות זהה. במקרה זה עומדים על כף המאזנים חייו של היחיד לעומת חייהם של רבים.

כוחו וכושרו להתמודד עם המחלה ועם המאמץ הפיזי הכרוך בטיפול הניתן לה. אדם שהיה פעיל יותר יוכל להתמודד עם המחלה ועם הנשמה באופן טוב יותר, וממילא סיכויי החלמתו גבוהים יותר.

5 לעיון נרחב יותר ראו בדיון ההלכתי שהוצג באופן נרחב בנייר העמדה על ידי הרב פרופ' אברהם שטיינברג; אורי סדן, "ארוע רב נפגעים" אסיא פא-פב, עמ' 40 ואילך. במסגרת זו לא נעסוק בשאלת ניתוק אדם ממכונת הנשמה, שהיא סוגיה שונה בתכלית משאלת סדר העדיפויות בחיבור אדם למכונת הנשמה הנדון כאן.

ג. חיי עולם וחיי שעה

הגמרא במסכת פסחים דף כה, ב קובעת את העיקרון לפיו על שלש עבירות מחויב האדם ליהרג ולא לעבור, כאשר אחת מהן היא שפיכות דמים. בהקשר זה אומרת הגמרא את הדברים הבאים:

ושפיכות דמים גופיה מנלן? סברא הוא; כי ההוא דאתא לקמיה דרבא, אמר ליה: מרי דוראי אמר לי זיל קטליה לפלניא, ואי לא - קטלינא לך. אמר ליה: ליקטלוך ולא תיקטול. מאי חזית דדמא דידך סומק טפוי? דילמא דמא דההוא גברא סומק טפוי?

תשובתו של רבא לאותו אדם המוצב בפני דילמה קשה היא חדה וברורה: "שיהגוך ולא תיהרג. מה ראית לומר שדמך אדום יותר שמא דמו של חברך אדום יותר". לדעת רבא אין ביכולתו של האדם לקבוע אלו חיים ראויים יותר. זוהי החלטה השמורה ליוצר האדם ולא לאדם עצמו, ולכן הוא מסיק שאסור לאדם להציל את עצמו באמצעות פגיעה בחיי חברו.

עיקרון זה דורש בחינה מחדש לאור הגמרא בנדרים דף כב, א המספרת את הסיפור הבא:

עולא במיסקיה לארעא דישראל איתלוו ליה תרין בני חוזאי בהדיה, קם חד שחטיה לחבריה, אמר ליה לעולא: יאות עבדי? אמר ליה: אין, ופרע ליה בית השחיטה. כי אתא לקמיה דר' יוחנן, א"ל: דלמא חס ושלום אחזיקי ידי עוברי עבירה? א"ל: נפשך הצלת!

עולא נקלע בדרכו לארץ ישראל לאירוע קשה בו אדם אחד רצח את חברו. במהלך האירוע הוא חש סכנה, ובכדי להציל את עצמו ממנו הוא מעודד את הרוצח להמשיך ברצח עד תומו. כאשר הוא מגיע לארץ ישראל עם נקיפות מצפון מרגיע אותו רבי יוחנן ואומר לו שהמעשה היה נכון שכן מטרתו היתה ראויה - הצלת חייו שלו.

בשני המקרים הספק הוא האם מותר לאדם להציל את עצמו במחיר חיי חברו, וההבדל ביניהם מתמצה בכך שבמקרה האחד נדרש לבצע את הרצח בעצמו, ובמקרה האחר הוא נדרש רק לעודד את הרוצח לסיים את מלאכתו. זהו הבדל משמעותי מבחינה פורמלית, שכן באחד הוא נדרש לעשות מעשה בידיים ובאחר הוא מסתפק בעידוד ותמיכה. אולם מבחינה מוסרית מדובר כאן לכאורה באותה דילמה, כאשר ההכרעה של רבי יוחנן שונה לכאורה מההכרעה של רבא. תשובה

מסוימת לשאלה זו נמצאת לכאורה בדברי הרי"ץ גיאת: "דנהי נמי שלא היה יכול להחיות מחמת מכה ראשונה, מכל מקום עכשיו על פיו קרב מיתתו".⁶

כלומר עידודו של עולא לא הועיל אלא שהנרצח "ימות מהר". לדעתו עולא לא יכול היה למנוע את מותו של הנרצח. זה היה קורה בכל מקרה אחרי הדקירה שנדקר. אלא שאלמלא עידודו היה חי עוד זמן מה ובעקבות עידודו הוא איבד את אותם שעות, בהן היה יכול להמשיך לחיות כאשר הוא מתבוסס בדמו. אולם עדיין יש לשאול וכי מה זה משנה אם האדם ימות בעוד שעה או בעוד עשרים שנה, סוף סוף כל עוד הוא חי מחללים עליו את השבת, ויש איסור בהריגתו וכפי ששנינו בשבת דף קנא, ב:

אין מעצמין את המת בשבת, ולא בחול עם יציאת נפש. והמעצים עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים. ת"ר: המעצמו עם יציאת הנפש הרי זה שופך דמים. משל לנר שכבה והולכת; אדם מניח אצבעו עליה מיד כבתה.

וכך נפסק להלכה: "הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר... והנוגע בו הרי זה שופך דמים".⁷ ממילא חוזרת שאלתנו, מדוע מותר היה לעולא לעודד את שפיכת דמו של הנרצח כדי לזכות בחייו שלו?

על שאלה זו עונה בעל התפארת ישראל בקצרה: "וודאי דדם חיי קיום שלו סומק טפי מדם חיי שעה של חברו, שאינו סומק כל כך".⁸

לדעת התפארת ישראל לא כל החיים שווים. לדעתו יש להבחין בין "חיי קיום" (המוכנים במקומות אחרים בשם "חיי עולם") ובין "חיי שעה". כלומר בין חיים של אדם בריא, אשר רק הקב"ה יודע את קיצם, ובין חיים של אדם אשר נפצע פצעי מוות, מהם ימות תוך זמן קצר. בלשון הגמרא במסכת פסחים ניתן לנסח שדם של אדם שחיי "חיי קיום" אכן אדום יותר מדמו של אדם שחיי "חיי שעה" בלבד, ומותר להציל אותם במחיר עידוד איבוד חיי שעה של אדם אחר.

6 רי"ץ גיאת מובא בשיטה מקובצת נדרים שם. באופן דומה כתב הר"ן בפירושו למסכת נדרים שם.

7 רמב"ם הלכות אבל ד, ה ובשו"ע יו"ד שלט, א

8 פירוש "תפארת ישראל" למשנה, בועז, יומא ת, ג.

עיקרון זה לפיו חיי עולם עדיפים על חיי שעה מופיע גם בסוגיה במסכת עבודה זרה דף כז, ב:

אמר ר' יוחנן: ספק חי ספק מת - אין מתרפאין מהן, ודאי מת - מתרפאין מהן. מת, האיכא חיי שעה! לחיי שעה לא חיישינן. ומנא תימרא דלחיי שעה לא חיישינן? דכתיב: (מלכ"ב ז) "אם אמרנו נבוא העיר והרעב בעיר ומתנו שם", והאיכא חיי שעה? אלא לאו לחיי שעה לא חיישינן.

הגמרא מוכיחה מסיפור המצורעים בשער שומרון, המבכרים לנסות ללכת לאכול במחנה ארם, למרות החשש שמא יוציאו אותם מיד להורג, ולא להיכנס לעיר שם יוכלו לחיות עוד מעט אך ימותו לבסוף ברעב, שאין חוששין לאובדנם של חיי שעה, כאשר על כף המאזנים עומדת האפשרות להבריא ולהמשיך לחיות לאורך ימים ושנים (חיי עולם).

ד. מחלוקת בן פטורא ורבי עקיבא

הכרעה זו אינה מובנת מאליה, שכן ככל הנראה נחלקו בה התנאים במסכת בבא מציעא דף סב, א:

שנים שהיו מהלכין בדרך, וביד אחד מהן קיתון של מים; אם שותין שניהם - מתים, ואם שותה אחד מהן - מגיע ליישוב. דרש בן פטורא: מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: וחי אחיך עמך - חייך קודמים לחיי חברך.

במקרה זה עומדים על כף המאזנים חיי עולם של המחזיק במים ולעומתם חיי שעה שלו ושל חברו. על מנת להגיע למסקנה של בן פטורא לפיה על בעל המים לוותר על מחציתם על מנת להשאיר את חברו עוד קצת זמן בחיים יש להכריע כי אין כל עדיפות לחיי עולם על פני חיי שעה, ואין להסכים לאובדן חיים, אפילו חיי שעה, גם אם במחיר אובדן זה אפשר להציל חיי אדם לעולם.

אולם את דעת רבי עקיבא ניתן להבין בשני אופנים אפשריים: באופן אחד, רבי עקיבא מסכים לקביעה הערכית שלא ניתן להעדיף עקרונית חיי עולם על פני חיי שעה, אלא שלדעתו לאדם עצמו ישנה זכות לשמור על חייו שלו וכלשונו "חייך - קודמים לחיי חברך". באופן שני, רבי עקיבא חולק עקרונית על בן פטורא וסובר כי חיי עולם עדיפים על חיי שעה, ויש לתת את המים לאחד ולא לחלקם בין השניים. לדעת רבי עקיבא השאלה היחידה אותה צריך לשאול האדם את עצמו

היא, האם לתת לחבר את כל המים או לשתות בעצמי את כולם? התשובה לשאלה זו בלבד ניתנת על ידי רבי עקיבא בנימוק: "חייך קודמים לחיי חברך".

החזון איש מעלה בשני מקומות שתי אפשרויות פרשניות אלו: בגליונות על חידושי ר' חיים מבריסק (הלכות יסוה"ת) מבין החזו"א את המחלוקת באופן הראשון, לפיו ברור לשניהם שאין בידינו להעדיף חיים של אחד על פני חיים של אחר, ולשאלת תוחלת החיים אין כל משמעות. לעומת זאת בליקוטים למסכת ב"מ (סי' כ) כותב החזו"א כאפשרות השנייה, לפיה מחלוקת בן פטורא ורבי עקיבא היא בשאלה האם חיי עולם קודמים לחיי שעה.

החזון איש מביא מקרה בו ההבדל בין האפשרויות יבוא לידי ביטוי; כאשר המים לא נמצאים ברשות אף אחד מהם אלא ברשות אדם שלישי שאינו סובל מצמא כלל. אם נכריע כאפשרות הראשונה, אזי גם לדעת רבי עקיבא אסור לו להעדיף את חיי האחד על פני חיי חברו, ועליו לתת את המים לשניהם למרות שהוא יודע ששניהם לא ישרדו. אולם אם נכריע כאפשרות השנייה, עליו לבכר הצלת חיי עולם על פני שמירה זמנית על חיי שעה של הנמצאים לפניו. כך מכריע החזון איש בליקוטים על מסכת בבא מציעא:

ונראה דאם יש לאחד מים ולפניו שני צמאים... לרבי עקיבא יתן לאחד שירצה, ואע"ג דלהנותן ליכא משום חייך קודמין, מכל מקום כיון שזה שיזכה יציל עצמו כדון, רשאי הנותן ליתן לו. ונראה דחייב ליתן לאחד, כיון דבשביל חייך קודמין אמרה תורה דחיי עולם שלו קדם לחיי שעה של שנים, גם הנותן צריך להשתדל טפי בהצלת חיי עולם.

כלומר הכרעת ההלכה היא כדעת רבי עקיבא, ולפיכך המסקנה היא שהצלת חיים עדיפה על פני הארכת חיים.

לסיכום, כאשר לפנינו עומדת הדילמה הראשונה - האם להעניק את הטיפול לחולה שהטיפול בו עשוי לגרום להחלמתו, או לחולה שהטיפול יאריך את חייו לפרק זמן קצר, אך ככל הנראה לא יגרום להחלמתו - קובעת ההלכה כי יש להעדיף באופן

ברור את הצלת החולה שסיכויי החלמתו גבוהים. למסקנה זו הגיעו גם ר' יעקב עמדין וכן ר' משה פיינשטיין.⁹

יש לציין שכאשר אנחנו עוסקים ברפואה, לא נוכל לקבל תשובות וודאיות לגבי ההשפעה של הטיפול על החולה שלפנינו. אולם לדעת הרב זלמן נחמיה גולדברג מהגמרא שם עולה שגם כאשר ישנו סיכוי סביר, אך לא וודאי, להחלמה מלאה של חולה מסוים, יש להעדיף אותו על פני הטיפול במי שאין סיכוי סביר להחלמתו.¹⁰ הרב גולדברג מוכיח זאת מהגמרא במסכת עבודה זרה אותה הבאנו לעיל. בגמרא זו עומדים על כך המאזנים ספק חיי עולם מחד וחיי שעה מאידך, שכן הרופא הנוכרי ספק ירפאו לחיי עולם ספק ימיתו מיד, ובכל זאת יש להעדיף זאת על פני האפשרות שלא לעשות דבר ולהמשיך לחיות עוד מעט עד אשר ימות ממחלתו.

אוסף ואומר כי באופן פשוט זוהי ממש הוכחת הגמ' מהמצורעים בשער שומרון. שהעדיפו לנסות ללכת לאכול במחנה ארם, למרות החשש שמא ימיתום, על פני כניסה לעיר שם יוכלו לחיות עוד מעט אך למות לבסוף ברעב. לדעתו מסכים גם הרב יעקב אריאל,¹¹ הקובע כי כל עוד ישנו פער משמעותי בין סיכויי ההחלמה של החולים, יש להעדיף את הצלתו של מי שסיכויי החלמתו גבוהים יותר.

ה. חיי יחיד וחיי רבים

לגבי הדילמה השניה - הצלת חיי אדם בודד לעומת הצלת חיי מספר אנשים - יש לומר כי אין צורך להכביר במילים אודות חשיבות ערך חייו של אדם בודד, ואמרו חכמים בסנהדרין דף לו, א "כל המקיים נפש אחת מישראל - מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא". אולם כאשר לפנינו עומדת הדילמה האם להציל את חייו של אדם בודד או חייהם של מספר אנשים, כתבו הפוסקים שעריך חייהם של הרבים גובר על ערך חייו של היחיד, ולכן הצלת מספר אנשים עדיפה על פני הצלתו של אדם בודד. כך עולה מדברי רש"י המבאר כי הרוגי מלכות עליהם אומרת הגמרא

9 ר' יעקב עמדין, מגדל עוז, פרק אבן בוחן, פינה א; הרב משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב סי' עג אות ב.

10 דברים שבעל פה אותם שמעתי ממנו בשנת תשס"ב.

11 דברים שבעל פה אותם שמעתי ממנו סמוך לכתיבת שורות אלו.

ש"אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן" הם אנשים שמסרו את נפשם על הצלת רבים מישראל.¹²

דברים אלו סותרים לכאורה ברייתא המובאת בתלמוד ירושלמי במסכת תרומות ח, ד:

סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך. פגעו להן גויים ואמרו: תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו, ואם לאו הרי אנו הורגים את כולכם, אפי' כולן נהרגים לא ימסרו נפש אחת מישראל.

משמע מברייתא זו כי אין הצלת הרבים דוחה את חיי היחיד. ומתרץ החזון איש שיש לחלק בין פעולה שבמהותה היא פעולת הצלה, לבין פעולה שבמהותה היא פעולת רציחה, ומביא דוגמא לכך מחץ שנורה לעבר קבוצת אנשים, שעשוי להרוג את כולם, וניתן להסיטו ממסלולו כדי שיפגע רק באחד:

אפשר דלא דמי למוסרים אחד להריגה, דהתם המסירה היא פעולה האכזרית של הריגת נפש, ובפעולת זה ליכא הצלת אחרים בטבע של הפעולה... אבל הטיית החץ מצד זה לצד אחר, היא בעיקרה פעולת הצלה... ואחרי שבצד זה יהרגו נפשות רבות ובוה אחד, אפשר דיש לנו להשתדל למעט אבדת ישראל בכל מאי דאפשר.¹³

כלומר מצד ערך החיים חיי הרבים עדיפים על חיי היחיד, והמוסר את נפשו על הצלת הרבים אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתו, ולכן הצלתם קודמת להצלת היחיד. אולם כאשר אנו באים להפסיק חיים אין איסור רציחת היחיד נדחה מפני הצלת הרבים, כיוון שכשם ש"אין דוחין נפש מפני נפש" (סנהדרין עב, ב) כך צריך לומר ש"אין דוחין נפש אחת מפני נפשות הרבה".¹⁴

12 בבא בתרא י, ב ובפירוש רש"י שם ד"ה הרוגי מלכות.

13 חזון איש סנהדרין סי' כה.

14 לשון הגר"ש ישראלי זצ"ל בתחומין ד עמ' 139. אף הוא מסיק בסוף דבריו כי יש להעדיף הצלת רבים על פני הצלת המעטים, אך לא על פני הריגת המועטים. (דבריו נאמרו בהקשר של אסון צור, בו היו לכודים רבים תחת הקומות התחתונות, ומועטים תחת הקומות העליונות.) והשאלה היתה האם ניתן לפנות עם כלים כבדים את הקומות העליונות ובכך להרוג את הלכודים בהן, כדי להספיק להציל את הרבים הלכודים תחת הקומות התחתונות.

לענייננו משמעות הדבר היא כי במצב בו המשאבים המשמשים להצלתו של אדם בודד יכולים לשמש להצלתם של מספר בני אדם, יש להעדיף את השימוש המציל את מירב האנשים.

ו. גיל החולה כפרמטר לקביעת סדרי עדיפויות לטיפול

על פי הפרסומים בעולם, אודות שעור ההחלמה מקורונה, גיל החולה ומידת עצמאותו עם הגעתו לבית החולים עשויים לנבא הן את סיכויי החלמתו והן את משך הטיפול הנדרש להחלמתו. חולים מבוגרים יותר ועצמאים פחות נמצאים בסיכון גבוה יותר לפטירה, ומשך הטיפול אותו הם יצטרכו יהיה ארוך יותר. מסיבה זו השתמשו מערכות בריאות שונות בעולם בגילו של האדם כאמצעי לקביעת סדרי עדיפויות בקבלת טיפול מציל חיים כגון הנשמה מלאכותית. בדרך זו ככל הנראה נקטה ועדת המשנה הרפואית במהלך גיבוש נייר העמדה, כאשר קבעה כי בין חולים בעלי אותו מצב בריאותי בסיסי תינתן עדיפות לחולים צעירים על פני חולים מבוגרים.

עמדתה של ההלכה מורכבת יותר. מצד אחד התורה אינה מאפשרת לנו לעשות כל אבחנה בין חייו של צעיר לחייו של זקן. חייו של כל אדם, כל עוד נשמת רוח חיים באפיו, אינם ניתנים למדידה להערכה ולהעדפה. רק אדון הרוחות יוצר כל בשר יכול לשקול בפלס מידת דינו את חייו של האדם מכוח מעשיו בעבר ולאור הפוטנציאל הגלום בו ולגזור את דינו לחיים ולמוות. אמנם, אין להתעלם מן העובדה כי הגיל עשוי להוות גורם משפיע ולעיתים גורם מכריע על סיכויי ההחלמה של האדם ממחלה כמחלת הקורונה.

כפי שהראנו לעיל סיכויי ההחלמה הינם שיקול הלכתי בבואנו לקבוע את סדרי העדיפויות למתן טיפול מציל חיים. כמו כן משך הטיפול הנדרש מהווה אף הוא שיקול הלכתי בבואנו לקבוע את אופן ניצול המשאבים לטובת הצלת חולים רבים ככל האפשר. משמעות הדבר היא כי על הצוות הרפואי לשקול את סיכויי ההחלמה של כל אדם בפני עצמו ואת משך הטיפול הנדרש. כאשר לגילו של האדם ישנה השפעה מסוימת על סיכויי הצלחת הטיפול, אך רק במסגרת שקלול של מצבו הבריאותי הכולל של האדם, תוך התחשבות בכושרו הפיזי, בהרגליו ובמחלות רקע מהן סבל לפני המחלה.

ז. יכולת עבודה כפרמטר לקביעת סדרי עדיפויות לטיפול

מהאמור לעיל עולה שרמת התפקוד של החולה איננה שיקול בקביעת סדר עדיפויות בהצלת חיים. מסתבר שניתן להסביר זאת בכך שעל פי התורה האדם נברא על מנת לעבוד את בוראו, ואילו פרנסתו אינה אלא חלק מהדרך להגשמת ייעודו כעובד השם, השימוש ביכולתו של האדם לעבוד כמדד לשאלה האם יש להצילו אינה אלא הפיכת האמצעי לתכלית.¹⁵ למותר לציין כי על פי ההלכה אין לתת כל עדיפות בהצלת חיים לאדם שמסוגל לעבוד על פני אדם שאינו מסוגל לעבוד. מבירור שערכתי אצל הרב פרופ' אברהם שטיינברג מדובר בשגגה שיצאה מתחת ידם של מנסחי נייר העמדה והיא תתוקן. היכולת התפקודית של האדם קודם המחלה נבדקת רק לשם בחינת מידת כוחו וכושרו להתמודד עם המחלה וממילא סיכויי החלמתו גבוהים יותר.¹⁶

ח. מסקנות למעשה

במצב בו משאבי הטיפול מוגבלים הן מבחינת ציוד והן מבחינת כוח אדם יש להעדיף את הטיפול בחולים על פי הקריטריונים הבאים:

1. יש להעדיף טיפול בחולים שסיכויי החלמתם גבוהים על פני טיפול בחולים שסיכויי החלמתם אפסיים.
2. יש להעדיף טיפול בחולים בהם משך הטיפול הצפוי עד להחלמתם קצר יותר על פני חולים בהם משך הטיפול הצפוי עד להחלמתם ארוך יותר.
3. הגיל כשלעצמו אינו מהווה שיקול בקביעת סדרי עדיפויות למתן טיפול רפואי מציל חיים, אם כי הוא בהחלט עשוי להוות שיקול העומד לעיני הצוות הרפואי,

15 כמובן שאין זו משמעותה היחידה של העבודה, העבודה אינה רק אמצעי קיום. חז"ל הורו לנו כי גם אדם שיש לו אמצעי קיום בלתי מוגבלים חייב לעסוק במלאכה שכן זו מונעת את האדם מבטלה (מכילתא דרשב"י כ ט) המדרדרת את האדם הן מבחינה נפשית, הן מבחינה מוסרית (משנה כתובות ה ה). יתר על כן, האדם העוסק במלאכה יצרנית מממש את ייעודו של המין האנושי בכלל ושל ישראל בפרט לתקן ולשכלל את העולם (ראו מדרש תנאים לדברים פרק ה אות יד; אבות דרבי נתן נוסחא א פרק יא) וראו הראי"ה קוק אורות התחיה טז הסבור שתחיית האומה בארץ ישראל מובילה לשינוי היחס כלפי העבודה מקללה שנתקלל האדם הראשון לערך אידיאלי של תקון העולם ושכלולו. אולם ברור שאין כל עדיפות לאדם העושה מלאכה לאדם שאין ביכולתו לעשות מלאכה.

16 ראה לעיל הערה 4.

כאשר הוא נדרש כדי לקבוע מהם סיכויי ההחלמה והיקף המשאבים הנדרשים לטיפול בחולים. זאת, על מנת שיוכל להכריע על פי סדרי עדיפויות האמורים. 4. כך גם יכולת העבודה של האדם אינה מהווה כל שיקול בקביעת סדרי עדיפויות למתן טיפול רפואי מציל חיים.

אציין שוב כי מדובר במאמר עיוני בלבד, ובמשא ומתן כדרכה של תורה, ואם חס וחלילה הנושא יהפוך להיות מעשי, יש להביאו להכרעת גדולי הפוסקים.